

A PERSPECTIVE UPON DEATH IN ANTIM IVIREANUL'S DIDAHII

Doina Pologea

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The author evokes the four „funeral ovations” of Saint Antim of Iviria, projecting a christian perspective on death, as well as the care of the priest for the comfort of those who lose their beloved ones. Therefore, death is, “without distress to the faithful and righteous man” and deserves to be celebrated with sacred hymns and prayers.

Key words: funeral, ovations, perspective, death, priest.

La ceasul când Antim Ivireanul își ridică, în auzul neamului românesc, glasul său ca de clopot, zidind în inimi biserici, vechile, prăfuitele cazanii deveniseră zid ridicat înaintea ascultătorilor datorită traducerilor nepotrivite și a sintaxei greoaie. Antim Ivireanul, în schimb, aducea poporului predici în care pătrunde un sânge nou: limba populară. Ele aveau puterea de a dărâma zăgăzurile sufletești, exprimându-se într-un grai „viguros, plin de imagini proaspete, redade prin locuțiuni iubite de popor”, după cum scrie Pr. Mihail Cosma¹, fiind pliate pe realitățile și frământările vieții de zi cu zi. Sunt predici vii, accesibile, de care era nevoie ca de apă. Cuvintele Ivireanului vădesc dragoste și compasiune, înzestază sufletele ascultătorilor cu aripi din textele biblice, ca să se ridice și să zboare. Nu numai că includ pasaje întregi de rugăciuni, ci aduc rugăciunea, cu fiecare respirație, înăuntrul textului. „Eu dorm, dar inima mea veghează”, ne spune *Cântarea Cântărilor*, iar despre Antim Ivireanul s-ar putea zice, la fel, că vorbește și psalmodiază în același timp.

Didahiile Mitropolitului Antim Ivireanu mai cuprind, pe lângă cele douăzeci și opt de predici ținute la sărbătorile mari, trei cuvântări funebre și un cuvânt la parastas, din care vom încerca să desprindem învățăturile despre moarte, aflate în relație de vase comunicante cu texte pe aceeași temă din *Sfânta Scriptură*. *Cuvântul de învățătură asupra omului mort* a fost pronunțat, se pare, la moartea doamnei Pulcheria Mavrocordat, la slujba de înmormântare oficiată la Mitropolie și este singura didahie a lui Antim Ivireanul rostită în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat. „Nu plângeți, că n-au murit, ci doarme”, rostește Antim Ivireanul în fața asistenței îndurerate, amintind cuvintele spuse de Mântuitor la căpătâiul fiicei lui Iair. Aceste cuvinte vor fi laitmotiv și „treaptă obligatorie în demonstrarea ideii că moartea nu este sfârșit și pedeapsă, ci începutul vieții cei fericiți sau, cum spusese, cu o jumătate de veac mai devreme Toader din Calafendești, în prima predică românească originală, *poartă către viața cea netrecută*. Sinonimia, general acceptată în limba curentă, între *moarte* și *adormire* se transformă în antonimie”².

Întreaga predică este construită pe ideea „fericirii de a muri”, precum și pe aceea că în acest caz anume nu e nevoie de lacrimi, de suspinuri, de întristare. Întristarea s-ar justifica, zice Antim

¹Episcopia Râmnicului, Fundația Culturală „Sfântul Antim Ivireanul”, *Sfântul Antim Ivireanul, ocrotitor spiritual*, volum prilejuit de întâia prăznuire a Sfântului Ierarh Martir ca ocrotitor spiritual al Râmnicului, sub îngrijirea prof.dr. Ioan Șt. Lazăr, Editura Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 1999, p. 120.

²Gheorghe Chivu, *Didahiile lui Antim Ivireanul și înnoirea limbajului predicii românești*, în revista „Limba română”, nr.9-10, anul XVIII, 2008.

Ivireanul, dacă ar fi vorba de unul din cei ce sunt fără credință „pentru că aceștia adevărat mor”. Dar fiind vorba despre o „cucoană creștinească”, care a primit sfântul botez, a supt laptele credinței, s-a hrănit cu învățătură din casa bisericii, s-a îngrădit cu faceri de bine și cu lucruri plăcute lui Dumnezeu, o astfel de femeie e sigur că n-a murit, ci doarme. În sprijinul ideii că moartea este „dulce adormire” aduce și cuvintele Sfântului Vasile cel mare: „Moartea dreptilor este adormire”. În loc de a se lipsi de răsfățuri și bogății, sufletul câștigă, prin moarte, „frumosețile care pot singure să sature toate pohtele lui.” Peisajul vieții de dincolo și al fericiților dobândite prin *marea trecere* este zugrăvit cu condei de artist: omul, zice Ivireanul, după adormirea cea de pe urmă, trece „din scîrbă la bucurie, din stricăciune întru nesticăciune, din orașul lacrimilor la locul veseliei, din turburarea vieții la adăpostirea cea lină a mântuirii, din patimile Egiptului la pământul cel fericit al făgăduinței, din robia lumii la mântuirea ceriului (...) în ceata fericiților îngeri”.³ De aceea, conchide oratorul, e nevoie mai vîrtos să ne liniștim, să tăcem și să ne străduim să nu-i dăm sufletului adormit vreo supărare, fiindcă „nici lacrămele sînt cu cale, nici întristarea cu dreptate”. Predica este un cuvînt de mîngâiere, „în care filozofia păgână a elogiului morții vine să întărească resemnarea creștinească în fața implacabilei legi a naturii”, după cum scrie Gabriel Strempele.⁴ Invierea creștinească este comparată cu renașterea păsării Phoenix: „o pasăre, ce se numește finix, de ce se săvîrșește fără de vreme de aceia mai mult își adauge zilele vieții lui, pentru căci moartea îi înnoiaște viața”.⁵ Femeia care a adormit este un chip minunat „al darurilor și al bunătăților”. Ea s-a săvârșit, subliniază oratorul, doar ca să se nască a doua oară, în cer, ca pasărea Phoenix, unde strălucește lumina cea de-a pururea a dumnezeieștii măririi. Ideile se rotunjesc și se împlinesc prin alăturarea cuvintelor Sfântului Apostol Pavel, că se cuvine ca „acest trup stricăcios să se îmbrace cu nesticăciune”, dar și ale apostolilor către Hristos, privitoare la Lazăr: „De-au adormit, mîntui-se-va”.

O altă predică a lui Antim Ivireanul pe tema morții poartă titlul *Învățătură cînd se face parastas*. Ea reia ideile din predica anterioară, accentuând faptul că „lacrămile și întristăciunile nu dau nici un folos morților” și vine, în plus, cu sfaturi practice despre ce ar trebui făcut întru ajutorarea sufletelor celor plecați dintre noi: „să-i pomenim la înfricoșatele taini și să facem milostenii și alte faceri de bine pentru ei, că iaste plăcut înaintea lui Dumnezeu și li se face mare folos și aduc multă dobîndă și mîntuînță sufletelor”.⁶ Nu lipsește nici din această predică referirea biblică, stîlpul de foc de care se înfășoară de fiecare dată, ca o iederă, textul. Antim Ivireanul redă o întîmplare din *Sfînta Scriptură* care îl face să se uimească. Și anume cum a plîns împăratul David cînd i s-a îmbolnăvit copilașul pe care-l avea din legătura vinovată cu femeia lui Urie, dar, după ce acesta a murit, s-a spălat, s-a uns cu mirosoare, s-a îmbrăcat în haine luminate și a dat mulțumire lui Dumnezeu („Mă bucur că s-au odihnit în Domnul și s-au mîntuit de grijile lumii”, a rostit împăratul David).

A treia cuvîntare despre moarte se numește *Cuvînt de învățătură la pogrebaniia omului prestăvit* (pogrebaniia –cuvînt provenit din slavonă care înseamnă înmormîntare, n.n.). Ea începe direct cu prezentarea poveștii lui Iov, uimindu-se („dară stau de mă mir”) și uimindu-ne de următorul citat: „Pre moartea am chiebat-o să-mi fie tată”(Iov, 17). Cum se poate să numească Iov moartea–tată? se întrebă oratorul. „Poate că de ispitele cele multe ce i s-au întîmplat și de pagubele multe ce l-au ajuns îș va fi pierdut mintea?” Și, în alt loc: „Dară stau de mă mir pentru ce nu zice: pre moartea am chemat-o să-mi fie mîntuire?” Iscușința oratorului de a-și capta auditoriul prin volute interogative se vedește aici. Urmează, firește, argumentația că Iov știe ce zice, ca un preînțelept ce era.

³ Antim Ivireanul, *Opere*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1972, p.190.

⁴ Gabriel Strempele, *Studiu introductiv la Opere*, Editura Minerva, București, 1972, p.XLIX.

⁵ Antim Ivireanul, *Op. cit.*, p. 191.

⁶ *Idem*, p. 193.

Trei nașteri are omul, crede Antim Ivireanul. Una trupească, una duhovnicească și una mântuitoare. Nașterea trupească este „din tată și din mamă, precum o vedem aceasta totdeauna, nu numai la oameni, ci și la dobitoace”. Nașterea duhovnicească este la cei ce s-au născut din baia sfântului botez, ieșind din întunericul necredinței și venind la lumina cunoștinței de Dumnezeu; iar a treia, nașterea mântuitoare, **se petrece în momentul morții**. Ideea este șocantă și splendid poetică! Fiindcă, zice oratorul, „la nașterea cea de-a treia, carea iaste mântuitoare, să naște sufletul omului și iase dintru întunerecul și tina trupului, ca dintr-o pușcărie întunecată și merge să vadă lumina cea strălucitoare și slava cea fericită a vieții cei de pururea”.⁷ Astfel își găsesc adevărurile spusele dreptului Iov, cum că moartea-i este tată. Dar și tânguirea psalmistului: „Scoate, Doamne, din temniță sufletul meu, ca să mărturisească numele Tău”.

Și mai adaugă Ivireanul: „Iar a treia naștere, a morții, care iaste mântuitoare, iaste fără de greșală și fără de primejdie la omul cel credincios și drept.” De o astfel de naștere are parte, continuă oratorul, și sufletul celui petrecut astăzi la groapă. El trebuie sărbătorit cu cântări sfinte, cu făclii aprinse, cu tămâieri, slavoslovii și podoabe luminate. („Păsărele mii și stele făclii”, zice *Miorița*, transformând moartea într-o sărbătoare plenară, în liturghie cosmică). Nu trebuie să lipsească cununa rugăciunii: „Să-i zicem cu toții: „Dumnezeu să-l iarte!” Rugăciune pe care oratorul o pronunță de trei ori, ca pentru a fixa bine în mintea ascultătorilor marea trebuință pe care o avem de această rugăciune care să ne însoțească, în călătoria „care iaste să o facem cu toții”.

A patra cuvântare despre moarte a lui Antim Ivireanul se numește *Cuvânt de învățătură la prestevirea omului* și reia ideile expuse în cuvântarea de dinaintea ei, mângâind din nou îndurerata asistență de la căpătâiul celui adormit. Moartea, crede Mitropolitul este „mare facere de bine și mare dobândă”. Dacă omul ar trăi în veci, s-ar face răutatea nemoartă. „Drept, aceea, mare folos și mare dar și milostivnică vindecare s-au dat omului de la Dumnezeu, ca să moară și să se strice acest trup al păcatului și să învieze la învierea cea de obște alt trup, duhovnicesc, fără de stricăciune”.⁸ Ivireanul aduce în sprijinul argumentației sale pe sfântul Grigore, care vorbea despre trupul omului cu cuvintele „acest trup gras și muritoriu”. Urmează o imagine splendidă: „acest trup gras (...) ca un trup al păcatului l-au dezbrăcat astăzi și l-au aruncat la pământ ca o haină veche și stricată”. Sufletul celui ce a murit astăzi s-a născut „dintr-această naștere”. Și încheie cu rugăciunea întreită pe care o solicită auditoriului, cum procedase și în alte dăți, invitând la rugăciunea împreună.

Mitropolitul Antim Ivireanul avea conștiința înaltei misiuni care i se încredințase, fiind trimis să ajute, să mângâie, să învețe și să îndrume pe calea cea dreaptă poporul. Și, mai ales, să pătimească alături de el „la toate câte va aduce ceasul și vremea (...) zioa și noaptea și în tot ceasul”, până la sfârșitul său mucenicesc. Pe care **naștere**-în călătoria cea din ceruri-îl numim.

BIBLIOGRAPHY

Chivu, Gheorghe, *Didahiile lui Antim Ivireanul și înnoirea limbajului predicii românești*, în revista „Limba română”, nr. 9-10, anul XVIII, 2008.

Episcopia Râmnicului, Fundația Culturală „Sfântul Antim Ivireanul”, *Sfântul Antim Ivireanul, ocrotitor spiritual*, volum prilejuit de întâia prăznuire a Sfântului Ierarh Martir ca ocrotitor spiritual al Râmnicului, sub îngrijirea prof.dr. Ioan Șt. Lazăr, Editura Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 1999.

Ivireanul, Antim, *Opere*, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1972.

Ștrempel, Gabriel, *Studiu introductiv la Opere*, Editura Minerva, București, 1972.

⁷ *Idem*, p. 222.

⁸ *Idem*, p. 225.